

Helena Krasowska

Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej i regionalnej

Niepodległość i Pamięć 24/3 (59), 313-330

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Helena Krasowska

Instytut Sławistyki Polska Akademia Nauk

Rola niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kontekście zachowania tożsamości grupowej i regionalnej

Bukowina Karpacka¹ umiejscowiona dziś jest przy południowej granicy Ukrainy i północnej granicy Rumunii, ze stolicą w Czerniowcach (ukr. Чернівці, rum. Cernăuți, niem. Czernowitz). Obszar ten przez długi czas – od XIV/XV wieku stanowił część Mołdawii, a od XVI wieku był pod panowaniem Turcji. W 1774 roku Bukowina przyłączona została do monarchii habsburskiej, tj. do Austro-Węgier, w połowie XIX wieku stała się samodzielną jednostką administracyjną monarchii. Monarchia austro-węgierska prowadziła politykę osiedlania nowych kolonistów na pustych lub rzadko zasiedlonych obszarach, stwarzając im korzystne warunki. W ten sposób zaczęli na Bukowinę przybywać osadnicy.

Według statystyki w 1910 roku mieszkało tu prawie 800 000 osób, w tym: 38% Ukraińców; 33% Rumunów; 13% Żydów; 8% Niemców; 4,5% Polaków oraz szereg innych, mniej licznych narodowości. Mieszkali tam również Seklerzy. Do dziś żyją tam Lipowanie tj. staroobrzędowcy. Każda grupa tworzyła swój system wartości oraz sposób zachowania własnej tożsamości grupowej. Współżycie różnych wyznań, tradycji ludowych i obzędów spowodowało wzajemne wpływy i interferencje kulturowe. Tak np. zarówno katolicy, jak i prawosławni obchodzą wspólnie, dwukrotnie Święta Bożego Narodzenia i Wielkanocy, według dwóch różnych kalendarzy. Ka-

¹ Publikacja naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2015–2018, nr projektu 1bH 15 0354 83.

tolicy przyjęli prawosławne obrzędy pogrzebowe, tzw. *pomanę* tj. rytualny poczęstunek przy grobie zmarłego ofiarowany za jego duszę; uczestniczą wraz z Ukraińcami oraz Rumunami w zwyczaju *Malanki*, tj. obchodzeniu we wsi domów przez grupę przebranych kołędników, sąsiedzi razem biorą udział we wspólnych pracach, czyli *klace*.

Zgodnie ze znaczeniem słownikowym dziedzictwo można rozumieć jako: (a) „to co przekazuje się jako spadek”, (b) „otrzymywanie czegoś w spadku, prawo do spadku albo do przekazywania czegoś w spadku”². Za synonimy dziedzictwa można uznać takie terminy, jak: spadek, scheda, spuścizna³.

W dalszej części artykułu zaprezentuję rolę kultury ludowej oraz kształtowanie tożsamości grupowej i regionalnej na przykładzie grup etnicznych i narodowych biorących udział w Międzynarodowym Folklorystycznym Festiwalu „Bukowińskie Spotkania”, związanych z Bukowiną Karpacką.

Zarys historyczny Międzynarodowego Folklorystycznego Festiwalu „Bukowińskie Spotkania”

Historia Międzynarodowego Folklorystycznego Festiwalu „Bukowińskie Spotkania” sięga 1990 roku. Założycielem i głównym organizatorem festiwalu od dwudziestu dwóch lat jest Zbigniew Kowalski, który reprezentuje Piłski Dom Kultury. Pierwszy festiwal miał miejsce w Jastrowiu i odbył się w dniach 22–24 czerwca 1990 roku pod nazwą „Festiwal Folkloru Górali Czadeckich”. Uczestniczyło w nim siedem bukowińskich zespołów z Polski, polonijny zespół z Rumunii „Pojana Mikului” oraz Zespół Folklorystyczny Akademii Medycznej z Czerniowiec. Drugi festiwal odbył się w dniach 30 maja–2 czerwca 1991 roku w Jastrowiu, uczestniczyło w nim już trzynaście zespołów. Między innymi były to trzy zespoły polonijne, dwa z Rumunii – „Mała Pojana” i „Sołonzanka” oraz z Ukrainy „Wianeczek”, dwa zespoły ukraińskie, jeden rumuński i siedem zespołów o rodowodzie bukowińskim z Polski, a mianowicie: „Dawidenka”, „Dolina Nowego Sołońca”, „Jastrowiaczy”, „Pojana”, „Strzegomianki”, „Watra”, „Zbylutowianki”.

² H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 10, Poznań 1997, s. 130.

³ J. Adamowski, K. Smyk, *Niematerialne dziedzictwo kulturowe – teoria i praktyka*, [w:] *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, red. J. Adamowski i K. Smyk, Lublin–Warszawa 2013.

Atmosfera, wspólne rozmowy, chęć kontynuowania spotkań festiwalowych przez ich uczestników dały asumpt do zorganizowania kolejnych edycji festiwalu. Zmienił on nazwę i od 1992 roku funkcjonuje jako Międzynarodowy Folklorystyczny Festiwal „Bukowińskie Spotkania”. Statystyka festiwalu rozrastała się z każdym rokiem. Warto wspomnieć także, że uczestnikami kolejnych edycji byli również Żydzi, Niemcy, Seklerzy, Słowacy i inni, którzy wywodzą się z Bukowiny. Warto zauważyć, że w 1997 roku bukowiński folklor prezentowały już dwadzieścia dwa zespoły z siedmiu państw Europy: trzy rumuńskie, w tym dwa polonijne, sześć ukraińskich, w tym dwa polonijne, słowacki, węgierski, niemiecki, zespół bukowiński ze Słowenii oraz dziewięć bukowińskich zespołów z Polski. W 1998 roku do wielkiej festiwalowej rodziny dołączyły także dwa zespoły staroobrzedowców z Rumunii. Od samego początku było to międzynarodowe przedsięwzięcie. Przez dziewięć pierwszych lat prezentacje festiwalowe odbywały się rokrocznie w Jastrowiu i Pile. Organizatorzy byli przekonani, że w którymś momencie festiwal zawita także do historycznej krainy, do samej Bukowiny. Stało się to już w 1999 roku i zbiegło się w czasie z jego dziesiątą edycją. Po pierwszej, polskiej „Bukowińskie Spotkania” odbyły się w Câmpulung Moldovenesc w Rumunii i w Czerniowcach na Ukrainie. W 2000 roku węgierskie miasteczko Bonyhád stało się – oficjalnie – czwartą areną Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Bukowińskie Spotkania”.

W 2000 roku kontakty między partnerami realizującymi festiwal zostały sformalizowane, zwyczajem stało się podpisywanie corocznego „Porozumienia w sprawie realizacji Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego »Bukowińskie Spotkania«”. Określa ono formułę i koncepcję festiwalu, jego cele, zadania, warunki udziału, prawa i obowiązki organizatorów, jasno precyzuje miejsca i daty przeprowadzenia prezentacji w różnych krajach.

Zgodnie z Porozumieniem celem festiwalu jest:

a. ukazanie bogactwa bukowińskiej kultury ludowej w jej wielonarodowym aspekcie (przeгляд zespołów prezentujących śpiew, taniec, muzykę, obrzędy i zwyczaje ludowe Bukowiny);

b. integracja grup narodowościowych Bukowiny poprzez prezentacje artystyczne i bezpośrednie kontakty uczestników festiwalu;

c. prezentacja ponadnarodowościowego systemu wartości Bukowiny przejawiającego się w zrozumieniu i poszanowaniu oraz tolerancji we wzajemnym dobrosąsiedzkim współżyciu grup narodowościowych;

d. propagowanie Bukowiny jako przykładu możliwości istnienia harmo-

nijnego porozumienia i współpracy przy jednoczesnym poszanowaniu i zachowaniu własnej tożsamości kulturowej;

e. zbliżenie i poznanie narodów europejskich poprzez reprezentujące je zespoły;

f. zachowanie folkloru bukowińskich emigrantów – w Polsce, na Węgrzech, Słowacji i Niemczech – dla których Bukowińskie Spotkania stwarzają możliwość kontaktu z Bukowiną oraz jej obecnymi mieszkańcami⁴.

Porozumienie podpisywane jest co roku kolejno w każdym z państw uczestniczących w festiwalu. Podpisanie porozumienia jest dla organizatorów dodatkową szansą, by spotkać się i omówić szczegóły kolejnych edycji festiwalu, porozmawiać o innych przedsięwzięciach kulturalnych w ramach istniejących kontaktów oraz nowych, wzajemnie korzystnych formach współpracy.

Analizując „Porozumienia w sprawie realizacji Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego »Bukowińskie Spotkania«” można zauważyć zwiększenie się zasięgu geograficznego imprezy. W latach 2000–2002 porozumienia takie podpisywane były kolejno w Czerniowcach, Pile i Bonyhád. W 2003 roku do sygnatariuszy ponownie dołączyli Niemcy z Augsburga i Monachium. W latach 2004–2007 ustanowił się w miarę stały skład państw festiwalowych, porozumienia miały charakter czterostronny, współorganizatorami były Polska, Ukraina, Rumunia i Węgry. Od 2008 roku Słowacja jest pełnoprawnym współorganizatorem festiwalu „Bukowińskie Spotkania”, a porozumienia festiwalowe podpisują już przedstawiciele pięciu państw.

Nazwa festiwalu trafnie oddaje jego atmosferę. Prezentacje sceniczne są główną częścią festiwalu, natomiast spotkania pozasceniczne są już niezwykle wartościową samą w sobie – nieocenioną, żywą i chwaloną przez wszystkich uczestników. W czasie wspólnych spotkań członków zespołów odtworzono niezliczoną liczbę pieśni i tańców. Nie będzie cienia przesady w stwierdzeniu, że odtworzenie i przekaz bukowińskiego dziedzictwa kulturowego możliwy jest dzisiaj dzięki „Bukowińskim Spotkaniom”. Sama nazwa festiwalu podkreśla także otwartość na bogactwo bukowińskiej krainy,

⁴ „Porozumienie w sprawie realizacji (XIV–XXI) Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego »Bukowińskie Spotkania«”, 2003–2017, <http://bukowina.rck.pila.pl> [dostęp: 27.01.2017].

między innymi są to: dobrosąsiedzkie relacje, tolerancja, porozumienie i szacunek do różnic narodowych, kulturowych i religijnych.

Jednostki czy grupy związane z „Bukowińskimi Spotkaniami” stwarzają możliwości zrozumienia innym ich poglądów, racji, zachowań, akceptacji, szacunku dla inności i odmienności, ale też nie dopuszczają do odrzucenia innych czy narzucania innym własnych poglądów, schematów. Uczą współistnienia, współpracy, życzliwości, otwartości, tym samym ograniczając przyzwolenie na nietolerancję i obojętność. Takie zachowania pozwalają na wypróbowywanie, pielęgnowanie, wypracowanie nowych strategii, na dokonywanie przekształceń w schematach myślenia, na modyfikację i reorientację, na przemianę myśli i usposobienia. Dla młodego pokolenia jest to pewien drogowskaz.

Kilka słów o wędrownie Seklerów

Jako przykład zachowania tożsamości grupowej i regionalnej wybrałam dwie grupy związane z historycznym dziś obszarem Karpat – Bukowiną. Są to Seklerzy oraz górale bukowińscy. Elisabeth Long pochodzenie Seklerów tłumaczy następująco: Seklerzy stanowią zbiorowość należącą do plemion madziarskich, które przybyły do Kotliny Panońskiej pod koniec IX wieku. Są osobną, pierwotnie turkijską grupą, która wędrowała razem z Madziarami, lecz ma inne pochodzenie etniczne.

Do XI wieku Seklerzy przejęli język Madziarów. W późniejszym okresie utworzyli jedną z trzech najważniejszych grup etnicznych Siedmiogrodu. Mając własną organizację wojskową i cywilną, mogli cieszyć się autonomią w ramach Korony Węgierskiej, a ich regimenty wysyłano do ochrony granic terytorium węgierskiego od wschodu i zachodu⁵.

Jednym z powodów opuszczenia przez Seklerów ich siedmiogrodzkiej siedziby była zmiana sposobu organizacji granicznej strefy seklerskiej. Nowa polityka monarchii Habsburgów zagrażała dawnym przywilejom i prawom, jakie przysługiwały Seklerom. Po tragicznych wydarzeniach we wsi Madéfalva (dziś Siculeni) w 1764 roku około tysięcy Seklerów, w latach 1777–1786, ruszyło na Bukowinę. W 1777 roku osiedliło się tu 100 rodzin seklerskich. W latach 1784 i 1786 przybywali kolejni osadnicy (ponad

⁵ E. Long, *Węgrzy bukowińscy: projekt genealogiczny*, [w:] *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu*, Warszawa 2010, s. 220.

200 rodzin). Seklerskimi wsiami na Bukowinie były: Istensegíts („Boże dopomóż nam!”, obecnie Țibeni), Fogadjisten („Przyjmij wolę Bożą!”, obecnie Iacobești), Józseffalva (obecnie Vornicenii Mari), Hadikfalva (Dornești) i Andrásfalva (Măneuți). Według spisu ludności z 1857 roku na Bukowinie żyło 7 282 Seklerów, tj. 1,6%, a w 1910 roku – 10 391 osób, tj. 1,3% ogółu ludności Bukowiny. Do XIX wieku Seklerzy tworzyli pokrewną, ale odrębną od Węgrów grupę, z własną reprezentacją szlachty w siedmiogrodzkim sejmie.

W latach 1945–1946⁶ seklerskie rodziny znów musiały wędrować, zostały wysiedlone głównie do byłych wsi niemieckich w komitacie Tolna, gdzie do dziś żyje większość z ich potomków. Seklerzy mieszkają między innymi w: Aparhant, Bătaszék, Bonyhád, Bonyhádvarasd, Cikó, Diósberény, Dúzs, Felsőnána, Györe, Hidas, Himesháza, Hógyész, Izmény, Kakasd, Kaláznó, Kisdorog, Kismányok, Kisvejke, Kéty, Lengyel, Majos, Móscény, Nagyvejke, Nagymányok, Palotabozsok, Somberek, Székelyszabar, Tabód, Tevel, Varsád, Véménd, Závod, Zomba. Społeczność Seklerów bukowińskich szacowana jest na około 35 tys. osób, z których prawie 28 tys. mieszka dziś na Węgrzech w blisko 38 wsiach i miejscowościach.

Kilka słów o góralach bukowińskich

Osadnictwo omawianej grupy wywodzi się z Czadeckiego, tworzyli je ludzie, którzy w 1803 roku, w poszukiwaniu lepszego życia udali się na Bukowinę. Na ich polską świadomość narodową wskazuje M. Gotkiewicz

Jest jednak oprócz Orawy i (Spisza) jeszcze jedna kraina, która pomimo swego położenia na południowej stronie Beskidu i pomimo obcej przynależności politycznej została skolonizowana przez ludność polską. Krainą tą jest Czadeckie, tzn. północna część obecnej „stolicy” trenczyńskiej, odziedziczona po Węgrach w r. 1919 przez Czechosłowację⁷.

Najstarsze kolonie górali polskich na Bukowinie, których istnienie datuje się od 1803 roku, to: Kaliczanka (obecnie przedmieście Czernio-

⁶ O migracjach Seklerów bukowińskich patrz. Krisztina Csibi, *„Bukowińskie Spotkania” w środowisku Seklerów – wpływ na kulturę i życie społeczne*, [w:] *Bukowina. Inni wśród Swoich*, pod red. R.F. Bruja, H. Krasowska, M. Pokrzyńska, Warszawa–Zielona Góra–Piła 2017, s. 261–268.

⁷ M. Gotkiewicz, *O Polakach w okręgu Czadeckim*, Żywiec, nr 3, Kraków 1938, s. 104.

wiec), Tereblecze, Głęboka i Krasna (Stara Huta). Pierwsze góralskie osady na Bukowinie były w latach późniejszych zasilane nowymi falami przybyszów z Czadeckiego, a zapewne i ze Śląska. Przyczyniło się to do ich znacznego powiększenia. Powstały więc nowe osady: Nowy Sołonec (1834), Plesza (1836), Pojana Mikuli (1842); Laurenka (1875) – (przysiółek dziś nieistniejący) i Dunawiec (1875) – obecne przysiółek Baniłowa Podgórnego; Dawideny-Zrąb (1880), a później Panka-Zrąb, Paltinosa, Dumbrawa koło Kornul Lunci, Arszyca – przysiółek Piotrowiec Dolnych (1910).

W roku 1911 Tadeusz Zubrzycki w artykule *Bukowińscy górale polscy* drukowanym w „Gazecie Polskiej” (z 10 sierpnia 1911, nr 64) w Czerniowcach określił liczbę polskich górali na Bukowinie na około 14 tys. osób. M. Gotkiewicz przeprowadzając badania według znajomości gwary polskiej oparte po części na starych spisach, a częściowo na informacjach zaczerpniętych na miejscu, określa ich liczbę na około 5 tys. lub 6 tys. osób. Nie mamy dokładnych danych, w którym roku M. Gotkiewicz badał liczebność mieszkających tam górali i czy badał wszystkie miejscowości zamieszkałe przez nich na Bukowinie, więc liczbę tę można przyjąć jako umowną, tym bardziej, że migracje tej ludności nie ustawały na terenie samej Bukowiny i poza nią. W latach wcześniejszych, 1888–1895 dotarli oni nawet do Rio de Ne(g)ro (Brazylia), a w latach 1895–1896 do Czelinowaczu (Bośnia).

Mapka pochodzi z książki: H. Krasowska, *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne*, Warszawa 2006, s. 68.

Z moich badań⁸, przeprowadzonych na Bukowinie wynika, że do dzisiaj górale zamieszkują w zwartych grupach w: Starej Hucie, Dolnych Piotrowcach w przysiółku Arszyca i Terebleczu (Bukowina północna), w Pojanie Mikuli, Nowym Sołońcu i Pleszy (Bukowina południowa).

Najstarsze pokolenie górali bukowińskich było tym, które strzegło zawsze tradycji. Strzegli jej również duchowni. Chodziło zwłaszcza o wierność religijną – potępiane było wchodzenie w związki małżeńskie z kimś, kto był innego wyznania. Żeby przełamywać te zakazy i nakazy trzeba było przełamywać również pewne granice symboliczne, do których zalicza się także język. Nie było to łatwe. Trzeba było zwłaszcza przekroczyć granicę własnego wyznania, odczuwaną jako „świętą”, decydującą o ważnych wyborach. Pomimo szacunku dla innych religii na terenie Bukowiny każda grupa wyznaniowa starała się zachować własną ciągłość religijną i przynależność do swego Kościoła. Religia odgrywa tu bowiem ważną rolę, być może najważniejszą w środowisku miejscowych Polaków.

Kształtowanie się tożsamości regionalnej i grupowej

Historia szlaków migracyjnych tych grup: górali bukowińskich, Seklerów jest bardzo skomplikowana. Postaram się w skrócie przedstawić wędrówki: górali bukowińskich 1803–1947 i bukowińskich Seklerów 1764–1945.

Gdyby na mapie zaznaczyć kierunki przemieszczania się poszczególnych grup, można by dostrzec, jakie przestrzenie pokonywały one w stosunkowo niedługim czasie. Godnym podkreślenia jest fakt, że około 150-letni okres pobytu na Bukowinie pozwolił na ukształtowanie każdej z tych grup, nauczył je wspólnego życia, wspólnej pracy, ale też wspólnych zabaw, wspólnego działania. Poszczególne grupy dostrzegają własne dziedzictwo w tej różnorodnej mozaice nie tylko narodowościowej, ale i religijnej, ponadto językowej i kulturowej. W mozaice bukowińskiej każda grupa dbała o pielęgnowanie własnych wartości kulturowych. Okres austro-węgierski można uważać za idealny, wręcz wzorcowy dla rozwoju wszystkich etnosów i narodów bukowińskich. Od tego czasu i praktycznie do dziś na Bukowinie nie ma rodziny jednonarodowościowej.

⁸ Opis socjolingwistyczny polskiej grupy górali bukowińskich, stan funkcjonowania ich gwary oraz analiza zebranego zestawu leksyki zostały opracowane w książce Heleny Krasowskiej, *Górale polscy na Bukowinie karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne*, Warszawa 2006.

Początek drugiej wojny światowej zaburzył ład i porządek w ukształtowanym bukowińskim świecie. Nagle, żyjąc w jednej wsi stajesz się obywatelem co chwilę innego państwa. Z czasem opanowany alfabet łaciński nagle zmieniano na cyrylicę, a historia nabrała tempa. Rozpoczęła się kolejna wielka podróż różnych grup etnicznych i narodowych z Bukowiny w różnych kierunkach. Seklerów bukowińskich w 1941 roku przesiedlono do Baczki, leżącej dziś w Serbii, aby w 1944 roku zmusić ich do przeniesienia się na południowo-wschodnie Węgry.

Polacy bukowińscy, w latach 1945–1947, opuszczali kolejno swoje wsie, aby zająć ponemieckie domy na Dolnym Śląsku i Ziemi Lubuskiej. Wiadomo, że i sama Bukowina jako całość na mapie geograficznej przestała istnieć w 1944 roku, w wyniku politycznych podziałów. Rodziny bukowińskie zostały podzielone granicą państwową: radziecko-rumuńską, dziś: ukraińsko-rumuńską. Każdy z Bukowińczyków, członek każdej z grup: Seklerów, Polaków, Żydów, Niemców, Rumunów, Ukraińców i innych jedynie w sercach przechowywał to, co dziś nazywamy dziedzictwem kulturowym. Na to nakładała się niewyobrażalna tęsknota, zwłaszcza osób urodzonych na tej ziemi, a potem wypędzonych i wyśmiewanych w nowym miejscu zamieszkania. W nowym środowisku stereotypowo przezywani byli Rumunami i Cyganami, np. Bukowińczycy w Hornej Sztubni na Słowacji, Seklerzy w Bonyhad i górale w Jastrowiu. Musiało minąć ponad pół wieku, aby bukowińskie grupy z różnych zakątków świata mogły odwiedzić swoich krewnych, aby mogły spotkać się kuzynki, kuzyni, dawni przyjaciele.

Dzięki „Bukowińskim Spotkaniom” odnalazły się groby bliższej i dalszej rodziny, to dzięki temu festiwalowi poznały się rodziny, które ponad 50 lat nie miały ze sobą kontaktu, zostały i wciąż są przełamywane bariery i stereotypy. Można podać setki pięknych przykładów tego, czym są „Bukowińskie Spotkania”. Warto zaznaczyć, że w festiwalu uczestniczą grupy dziecięce i młodzieżowe. Łączą je nie tylko prezentacje, ale i wspólne zabawy. Młodzież rumuńska, słowacka, węgierska, polska poza występami wspólnie gra, śpiewa, tańczy.

Bukowińczycy są zakorzenieni w przeszłości poprzez historyczne dziedzictwo. W przypadku etnosów bukowińskich przeszłość jest wyróżnikiem i posiada moc sakralizującą. Jak wskazują współczesne działania grup bukowińskich (Seklerów, górali bukowińskich) historia okazała się czasem poprzedników, tzn. przodków. Można by rzec, że odtworzenie przeszłości daje

pewien drogowskaz dla pokoleń. Ci obecni są dziś wspólnotą (np. Seklerzy), która odziedziczyła pewien schemat i kontynuuje go.

Podsumowując rozważania o „Bukowińskich Spotkaniach” warto wskazać na wartości osiągnane dodatkowo, poza postawionymi celami festiwalu. Zwłaszcza młodemu pokoleniu „Bukowińskie Spotkania” uświadamiają istnienie wspólnej przeszłości, widoczny jest przekaz wartości i wzorów zachowań. Pieśni ludowe każdego bukowińskiego narodu są pełne powagi, dumności, melancholii, ale wzbogacone są także dynamicznymi tańcami, kolorowymi i oryginalnymi, charakterystycznymi dla każdej grupy strojami ludowymi, tymi przechowanymi z dalekiej przeszłości i tymi nowymi, mającymi sporo zapożyczeń od sąsiadów. Każdą grupę cechuje zespół znaków identyfikacyjnych, pomagających odróżnić ją od innych, ponadto każda grupa ma także cechy wspólne Bukowińczyków.

Uczestnicząc w Międzynarodowym Festiwalu Folklorystycznym „Bukowińskie Spotkania” od 1997 roku, na podstawie własnych obserwacji mogę wskazać na kilka jego ważnych elementów w kształtowaniu tożsamości grupowej oraz regionalnej:

- a. budowanie więzi kulturowej własnej grupy;
- b. uczestniczenie w festiwalu różnicowanych grup wiekowych;
- c. warunki spotkań i przekazu (ustnego, pisemnego);
- d. udział w festiwalu wszystkich narodowości bukowińskich;
- e. tworzenie więzi regionalnej;
- f. przełamywanie stereotypów dotyczących narodów i etnosów bukowińskich.

To właśnie Bukowina stała się wspólną ojczyzną wielu narodów, krzyżowały się tu bowiem szlaki różnych kultur, religii, wyznań i języków. Kształtowała się wzajemna tolerancja wobec każdej z zamieszkałych narodowości i jej kultury w codziennej rzeczywistości, w której współistniały, rozwijały się i wchodziły w kontakty elementy różnych tradycji, obyczajów, w tym i języka. Swobodny napływ osiedleńców na Bukowinę oraz późniejsze migracje wewnątrz kraju spowodowały, że do dzisiaj z trudem można odnaleźć miejscowość jednorodną pod względem etnicznym, religijnym i językowym.

Mieszkając w pewnym środowisku na tym terytorium nie można było uniknąć bliskich kontaktów międzyludzkich, co za tym idzie wzajemnych wpływów religijnych, kulturowych, a także językowych. Naturalnym skutkiem kontaktów między ludźmi różnych narodowości są mieszane małżeństwa. Właśnie takie małżeństwa są konsekwencją przyjaznych stosunków

między ludźmi różnych narodowości i z pewnością wspomagają proces budowania przyjaźni. Bukowina słusznie zdobyła już dawno miano „Europy w miniaturze” czy „Europy Wschodu”.

Śpiew, muzyka, taniec są ponad granicami, ponad narodami. Dostrzegli to widzowie we wszystkich europejskich państwach, gdzie prezentowany jest bukowiński folklor. Pojmowanie wspólnoty kulturowej i własnego dziedzictwa kulturowego jako symbolu etnicznej przynależności ma zatem zasadniczy wpływ na jego rozwój, na jego znaczenie w rodzinach, w stosunkach sąsiedzkich, lokalnych, regionalnych. Jako symbol bukowińskiej przynależności dotyczącej aktywizowania określonych zjawisk wchodzących w jego zakres ma zatem znaczenie we wsiach i miasteczkach. Wytworzyła się tam specyfika obrazu regionalnego folkloru, w którym mocno akcentowano treści mówiące bezpośrednio o bukowińskości, uwypuklane były przez każdą grupę etniczną i narodową jej cechy najbardziej wartościowe. Dzieje folkloru spłótły się z dojrzewaniem świadomości narodowej, podlegały różnym historycznym uwarunkowaniom, widocznym w tendencjach jego rozwoju, w motywacji jego pielęgnowania, w selekcji przekazywanych zjawisk, gatunków i treści.

Grupowa tożsamość bukowińska⁹ ukształtowana została poprzez wpływy kultur wszystkich narodowości mieszkających w tym regionie. Członkowie wszystkich grup etnicznych zamieszkałych na Bukowinie, również tych Bukowińczyków mieszkających w przeszłości na tej ziemi mają możliwość spotkania się w Jastrowiu, w Pile, w Bonyhad, w Turczańskich Teplicach, w Czerniowcach, pokazując swoje zwyczaje kulturowe. Pomimo różnic językowych mają sporo wspólnych cech kulturowych: pieśni, tańce, muzyka – są to znamienne cechy zbliżenia, tu właśnie istnieje świadomość ich wspólnego źródła – „małej ojczyzny” – Bukowiny.

Na tym właśnie podłożu, w trakcie festiwalu, odbywa się kształtowanie i przekaz tożsamości kulturowej oraz regionalnej, która charakteryzuje się dążeniem do wzajemnego odnoszenia różnych kultur, odrzucając stereotypy istnienia obcych wśród swoich. Celem jej jest wzajemne wzbogacanie się, rozwijanie własnej identyfikacji w interakcjach z innymi. Społeczeństwa, które nie wykorzystują sytuacji i warunków do kontaktów z innością i od-

⁹ „Festiwal pełni ważną funkcję w życiu Bukowińskich Seklerów. Wspiera ich tożsamość, a wyniesione z rodziny emocje i wiedza oraz doświadczenie łączą się dzięki niemu w całość. Dzięki festiwalowi zasłyszane w domu opowieści z przeszłości nabierają kształtu, a wiedza na temat współczesnej Bukowiny staje się dostępną” pisze Krisztina Csibi, op. cit., s. 266–267.

miennością, to społeczeństwa kształtujące postawy zamknięte, natomiast te, które doznają systematycznych kontaktów z innością i obcością, przedstawiają rzeczywistość społeczną jako urozmaiconą, bogatą i różnorodną, to społeczeństwa otwarte. Poprzez prezentacje festiwalowe i spotkania pozasceniczne z aktorami ludność miejscowa doświadcza różnorodności kulturowej i uczy się „bycia we wspólnocie”.

Od 1991 roku festiwalom towarzyszą także wydarzenia naukowe w postaci międzynarodowych konferencji. Ich inicjatorem był profesor Kazimierz Feleszko. Większość referatów z konferencji jest systematycznie publikowana¹⁰.

Podczas dwudziestych jubileuszowych „Bukowińskich Spotkań” w Jastrowiu w 2009 roku zorganizowana została konferencja naukowa pt. „Bukowińskie spotkania naukowe. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu”. Ramy konferencji stanowiły trzy kręgi tematyczne: historyczny, językoznawczy i socjologiczno-etnograficzny. Zasadnicza jej część została przeznaczona na prezentacje referatów poświęconych problematyce bukowińskiej – wyników indywidualnej działalności naukowo-badawczej gości zaproszonych na konferencję.

W ramach konferencji odbył się także panel dyskusyjny. Miał on postać warsztatów mających na celu wypracowanie wspólnego międzynarodowego projektu badawczego. Planowany projekt poświęcony był „Bukowińskim Spotkaniom” – zjawisku, które od dwudziestu lat wpisane jest w kalendarz wielu społeczności lokalnych w takich krajach, jak Polska, Rumunia, Ukraina, Węgry, Słowacja, zjawisku, którego idea opiera się na wielokulturowości

¹⁰ Dotychczas ukazały się następujące tomy: K. Feleszko, J. Molas, (red.) *Bukowina. Wspólnota kultur i języków*, Zakład Języków Słowiańskich Uniwersytetu Warszawskiego, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Piłie, Warszawa 1992; K. Feleszko, J. Molas, W. Strutyński, (red.) *Bukowina. Blaski i cienie „Europy w miniaturze”*, wyd. Energeia, Warszawa 1995; K. Feleszko, (red.) *Bukowina po stronie dialogu*, Wyd. „Pogranicze”, Sejny 1999; K. Feleszko, (red.) *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, Piłski Dom Kultury, Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Piła–Warszawa 2000; Z. Kowalski, H. Krasowska, J. Makar, W. Strutyński, (red.) *Bukowina. Tradycje i współczesność*, Piłski Dom Kultury, Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowicza, Związek Polaków w Rumunii, Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. Adama Mickiewicza w Czerniowcach, Piła–Czerniowce–Suczawa 2006; E. Kłosek, Z. Kowalski, H. Krasowska, M. Pokrzyńska (red.), *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu*, Warszawa–Wrocław–Zielona Góra–Piła 2010; R.F. Bruja, H. Krasowska, M. Pokrzyńska, *Bukowina. Inni wśród Swoich*, Warszawa–Zielona Góra–Piła 2017.

i zróżnicowaniu etnicznym Bukowiny. Do podstawowych pytań, jakie nasunęły się w tym kontekście, należą: Jak postrzegane są „Bukowińskie Spotkania” przez uczestników tego festiwalu? Czemu służy festiwal, w jakich obszarach zaznaczają się jego wpływy? Jakie funkcje są mu przypisywane? Jakie ma znaczenie dla życia poszczególnych społeczności lokalnych goszczących w swoich miejscowościach imprezy festiwalowe, a jakie dla wielowymiarowo pojmowanej zbiorowości bukowińskiej? Czy zachodzą jakieś różnice w zakresie rozumienia Festiwalu przez poszczególne kategorie jego uczestników? Na czym polegały drogi rozwoju Festiwalu i jak dzisiejsze uwarunkowania mogą wpłynąć na jego przyszłość? Pytania powyższe nie wyczerpują wszystkich możliwych wątków badawczych. Mają stanowić jedynie ich egzemplifikację. Bukowińskie spotkania naukowe zakończyły się wydaniem monografii pt. *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu*, 2010. Artykuły w niej zawarte postanowiono zebrać po kolejnych czterech latach, jakie upłynęły od wydania ostatniej z zasygnalizowanych pozycji, równocześnie ustalając, iż kolejne „bukowińskie forum” ukaże się w tej postaci również za cztery lata. Równie istotnym powodem do stworzenia tego opracowania był jubileuszowy, XX Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny „Bukowińskie Spotkania”, w którym większość autorów artykułów wzięła udział. Dało to sprzyjający asumpt do podjęcia kolejnych badań i dyskusji nad fenomenami krainy znad Prutu i Seretu oraz nad niepowtarzalnym zjawiskiem w skali europejskiej, jakim jest ten festiwal – wielkie, barwne widowisko w wykonaniu kilkudziesięciu zespołów tanecznych i wokalnno-muzycznych, reprezentujących tradycje wszystkich grup etnicznych historycznej Bukowiny, przybywających od lat do Jastrowia i innych miejscowości festiwalowych w Rumunii, Słowacji, na Węgrzech i Ukrainie. Spotkania te od kilkunastu lat jednoczą ludzi z Bukowiną związanych i propagują właściwe jej idee, na czele z zasadami tolerancji i integracji, ucząc, „jak pięknie można się różnić”.

Twórczy udział naukowców i popularyzatorów w „Spotkaniach” przerosł się również w panel dyskusyjny, w którym udział wzięli licznie przybyli przedstawiciele zespołów folklorystycznych z wielu krajów, dostarczając uczestnikom wielu wartościowych doświadczeń. Dyskutowano między innymi nad przeszłością i przyszłością festiwalu¹¹.

¹¹ *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu*, red. H. Krasowska, E. Kłosek, M. Pokrzyńska, Z. Kowalski, Warszawa 2010, s. 7–8.

Kolejna międzynarodowa konferencja pt. „Bukowińskie Spotkania Naukowe. Inni wśród Swoich” towarzyszyła XXV Międzynarodowemu Folklorystycznemu Festiwalowi „Bukowińskie Spotkania” i miała miejsce w 2014 roku w Jastrowiu.

Jej celem było poddanie interdyscyplinarnej dyskusji problematyki funkcjonowania człowieka – zarówno jednostek, jak i grup społecznych – w sytuacji zróżnicowania kulturowego. W związku z tym do głównych problemów proponowanych przez organizatorów należały:

- a. doświadczanie Inności i reagowanie na Inność – przykłady sytuacji historycznych i współczesnych (również z Europy Środkowej i Południowej);
- b. dawne i współczesne wyznaczniki Inności i „swojskości”;
- c. możliwości przewycięzania poczucia „obcości” i przykłady działań skierowanych na pokonywanie szeroko rozumianych barier kulturowych, przy jednoczesnym zachowaniu własnej tożsamości;
- d. marginalizacja i wykluczenie społeczne, stygmatyzacja Innego i możliwości przeciwdziałania temu zjawisku;
- e. migracje i ruchliwość społeczna oraz ich społeczno-kulturowe konsekwencje (w tym ich odzwierciedlenie w literaturze i sztuce);
- f. rozwój indywidualizmu a tradycyjny kolektywizm w kontekście współczesnych problemów życia społecznego wynikającego ze zróżnicowania kultur;
- g. możliwości stosowania działań animacyjnych i edukacyjnych dla kształtowania ładu społecznego (w tym oddziaływanie poprzez wydarzenia artystyczne, literaturę i sztukę).

Kolejne wydarzenie, które towarzyszy od 2015 roku Międzynarodowemu Festiwalowi Folklorystycznemu „Bukowińskie Spotkania” to Bukowiński Festiwal Nauki.

Zapotrzebowanie na zorganizowanie popularnonaukowego wydarzenia o tematyce bukowińskiej dostrzeżono w 2014 roku podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Bukowińskie Spotkania Naukowe. Inni wśród Swoich”. Konferencja ta cieszyła się wielkim zainteresowaniem uczestników Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Bukowińskie Spotkania”, jak również mieszkańców Jastrowia i Piły. Głównymi tematami zainteresowań były zagadnienia związane z historią Bukowiny oraz historią Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Bukowińskie Spotkania”. Konferencja ta była siódmym z cyklu międzynarodowych spotkań naukowych poświęconych problematyce bukowińskiej, jakie towarzyszą Międzynarodowemu

Festiwalowi Folklorystycznemu „Bukowińskie Spotkania”, zainicjowanych na początku lat 90. XX wieku przez prof. Kazimierza Feleszkę.

Cykl konferencji bukowińskich (od 2009 roku noszący nazwę „Bukowińskie Spotkania Naukowe”) wraz z Międzynarodowym Festiwałem Folklorystycznym „Bukowińskie Spotkania” stanowią pewną całość, rodzaj jednego przedsięwzięcia naukowo-kulturalnego. Oba projekty bukowińskie – artystyczny i naukowy – zazębiają się i wzajemnie na siebie wpływają. Projekty te przyczyniły się do integracji przedstawicieli środowisk nauk humanistycznych z krajów Europy Środkowej oraz pracowników administracji publicznej i instytucji kultury. Dzięki temu zbliżeniu powstał potencjał w postaci międzynarodowej nieformalnej sieci społecznej, dający możliwość realizacji Bukowińskiego Festiwalu Nauki w formie międzynarodowej. W przedsięwzięciu tym biorą udział naukowcy i uczestnicy pochodzący z różnych krajów Europy Środkowej skupieni podczas Festiwalu Naukowego w jednym miejscu za sprawą „Bukowińskich Spotkań”. Bukowiński Festiwal Nauki to wydarzenie cykliczne, odbywające się co roku (bukowińskie konferencje naukowe pozostaną w cyklu pięcioletnim). Celem Bukowińskiego Festiwalu Nauki jest:

- a. upowszechnienie wiedzy o Bukowinie jako regionie wielokulturowym oraz o innych regionach i środowiskach społecznych zróżnicowanych wewnątrz;
- b. oddolna integracja społeczna mieszkańców Europy Środkowej;
- c. promowanie postaw otwartych, nastawionych na dialog i współpracę (przełamywanie poczucia obcości międzykulturowej i międzygeneracyjnej);
- d. przełamywanie stereotypów i uprzedzeń wynikających z braku wiedzy o Innych (główny nacisk położony zostanie na etnosy zamieszkujące Europę Środkową).

Idea przedsięwzięcia polega na budowaniu międzynarodowych zespołów skupiających tak naukowców przygotowujących ofertę, jak i odbiorców, do których ta oferta jest kierowana. Na Bukowiński Festiwal Nauki składa się cykl działań, które można uporządkować według trzech kategorii:

1. Wykłady otwarte

Działanie to polega na opracowaniu i wygłoszeniu popularnonaukowych wykładów zatytułowanych *Bliscy nieznajomi*, poświęconych różnym grupom społecznym i kulturom środkowoeuropejskim. Są one opracowane i wygłoszone przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych z kilku krajów Europy Środkowej (Polska, Ukraina, Rumunia, Mołdawia).

2. Dyskusyjny klub filmowy

Działanie to polega na publicznej projekcji filmów poświęconych Bukowinie i tematyce bukowińskiej. Osoby prezentujące filmy przygotowują również popularnonaukowy komentarz (historyczny, etnograficzny, językoznawczy) do nich.

3. Warsztaty „Współpraca z Innym”

Działanie to polega na opracowaniu i realizowaniu zajęć warsztatowych dla dzieci i młodzieży z różnych krajów Europy Środkowej, biorących udział w Międzynarodowym Festiwalu Folklorystycznym „Bukowińskie Spotkania“. Warsztaty są kierowane do dwóch kategorii wiekowych: dzieci do 13 roku życia oraz młodzieży w wieku 14–18 lat. Propozycje te realizowane są w międzynarodowych grupach uczestników. Warsztaty dla dzieci polegają na wspólnym przygotowywaniu prac plastycznych poświęconych Europie Środkowej i Bukowinie, które następnie są prezentowane na wystawie w miejscu, gdzie odbywają się wykłady i projekcja filmów. Warsztaty dla młodzieży przyjmują postać gry strategicznej (opartej na idei życia plemiennego), uświadamiającej uczestnikom mechanizmy życia społecznego i współpracy w sytuacji różnorodności kulturowej. Wieńczy je pokaz fotografii dokumentujących warsztaty i dyskusja dotycząca indywidualnych doświadczeń uczestników.

Podsumowanie

W 2011 roku Zbigniew Kowalski, pomysłodawca i główny organizator festiwalu napisał:

Tak jak w przeszłości wszystkie bukowińskie narodowości kształtowały kulturowy obraz regionu, tak wspólna organizacja „Bukowińskich Spotkań” w Polsce, w Rumunii, na Węgrzech, Słowacji i Ukrainie wzbogaca nas współcześnie. Festiwal czerpiąc z historycznych doświadczeń Bukowiny tworzy i stymuluje podstawy dzisiejszej współpracy. Wieloletnie doświadczenia zwiększyły naszą mobilność i stały się przykładem partnerstwa. Poprzez promocję kultury, tak istotnego elementu stosunków międzyludzkich, zbudowaliśmy prestiżowe wydarzenie kulturowe manifestujące szacunek wobec innych, płaszczyznę integracji¹².

¹² Z. Kowalski, *Katalog 22. Bukowińskie Spotkania, Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny*, Polska, Jastrowie 2011, s. 6.

Bogactwo etniczne i narodowe Bukowiny przekształciło się w barwne, wielkie międzynarodowe święto kultur i języków, tańców i muzyki, którym jest festiwal folklorystyczny.

Międzynarodowy Folklorystyczny Festiwal „Bukowińskie Spotkania” jest odzwierciedleniem bukowińskich tradycji „bycia razem obok Innego”, przyczynia się do kultywowania wartości społeczeństwa wielokulturowego i zasad tolerancji, jest przykładem budowania wzorcowych relacji międzykulturowych.

Helena Krasowska

Bibliografia

Adamowski J., Smyk K., *Niematerialne dziedzictwo kulturowe – teoria i praktyka*, [w:] *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, red. J. Adamowski i K. Smyk, Lublin–Warszawa 2013.

Bruja R.F., Krasowska H., Pokrzyńska M., *Bukowina. Inni wśród Swoich*, Warszawa–Zielona Góra–Piła 2017.

Feleszko K. (red.), *Bukowina po stronie dialogu*, wyd. „Pogranicze”, Sejny 1999.

Feleszko K. (red.), *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, Piłski Dom Kultury, Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Piła–Warszawa 2000.

Feleszko K., Molas J. (red.), *Bukowina. Wspólnota kultur i języków*, Zakład Języków Słowiańskich Uniwersytetu Warszawskiego, Wojewódzki Ośrodek Kultury w Pile, Warszawa 1992.

Feleszko K., Molas J., Strutyński W. (red.), *Bukowina. Blaski i cienie „Europy w miniaturze”*, Wyd. Energeia, Warszawa 1995.

Gotkiewicz M., *O Polakach w okręgu Czadeckim*, Żywiec, nr 3, Kraków 1938, s. 104–120.

Kłosek E., Kowalski Z., Krasowska H., Pokrzyńska M. (red.), *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu*, Warszawa–Wrocław–Zielona Góra–Piła 2010.

Kowalski Z., *Katalog 22 Bukowińskie Spotkania, Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny*, Jastrowie 2011.

Kowalski Z., Krasowska H., Makar J., Strutyński W. (red.), *Bukowina. Tradycje i współczesność*, wyd. Piłski Dom Kultury, Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowicza, Związek Polaków w Rumunii, Obwodowe Towarzystwo Kultury Polskiej im. A. Mickiewicza w Czerniowcach, Piła–Czerniowce–Suczawa 2006.

Krasowska H., *Górale polscy na Bukowinie karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne*, Warszawa 2006.

Krasowska H., Pokrzyńska M., *Strukturalne konsekwencje Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Bukowińskie Spotkania” (na podstawie opinii polskich uczestników)*, [w:] *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu*, red. Eugeniusz Kłosek, Zbigniew Kowalski, Helena Krasowska, Magdalena Pokrzyńska, wyd. Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa–Wrocław–Piła–Zielona Góra 2010, s. 23–35.

Krasowska H., Pokrzyńska M., *Strukturalne konsekwencje Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Bukowińskie Spotkania” (na podstawie opinii ukraińskich uczestników)*, [w:] *Polska i Rumunia – związki historyczne i kulturowe – przeszłość i dzień dzisiejszy*, wyd. Związek Polaków w Rumunii, Suceava 2011, s. 411–425.

Krasowska H., Suchomłynow L., *„Bukowińskie Spotkania” jako estetyczna projekcja doświadczeń wielokulturowości*, [w:] *Polska i Rumunia – związki historyczne i kulturowe – przeszłość i dzień dzisiejszy*, wyd. Związek Polaków w Rumunii, Suceava 2011, s. 401–410.

Long E., *Węgrzy bukowińscy: projekt genealogiczny*, [w:] *Bukowina. Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu* (red.) H. Krasowska, E. Kłosek, M. Pokrzyńska, Z. Kowalski Warszawa 2010, s. 218–228.

Porozumienie w sprawie realizacji (XIV–XXI) Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Bukowińskie Spotkania”, 2003–2017, <http://bukowina.rck.pila.pl> [dostęp: 27.01.2017].

Zgółkowa H. (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 10, Poznań 1997.